

Yigit yigide at bagışlar

Z

ŞÜKRÜ ELÇİN

Türk hükümdarlar dostluklarını tâzelemek veya kudret ve nüfuzlarını göstermek için kıymetli atlar hediye etmiştir.

AT, maddî ve askerî kudreti dışında edebiyâtın, sanatın âdet ve an'anelerin teşekkülünde de yer tutmuştur. Yuğlarda, şölenlerde, sünnetlerde, evlenmelerde, teâmül hukûkunda, yer ve insan adlarında, sporda, temsîlî oyunlarda, tezyîni ve plastik sanatlarda, efsânelerde¹ tesîri görülen at, güzelliği, tenâsübü, kuvveti, sürati, tahammülü ve insancıl husûsiyetleriyle Türklerin gönüllerini fethetmiş bir varlıktır.

Bu varlık, nâdir ve nâdîde mücevherler gibi asırlarca bir armağan konusu olmuştur. Bunu, istisnâsız bütün Türklerin hayâtında görüyoruz. Göktürk hâkânı Bilge'nin cenâze merâsimine iştirak eden Bukag Tutuk'un armağanları arasında iyi cins atlar da vardır.²

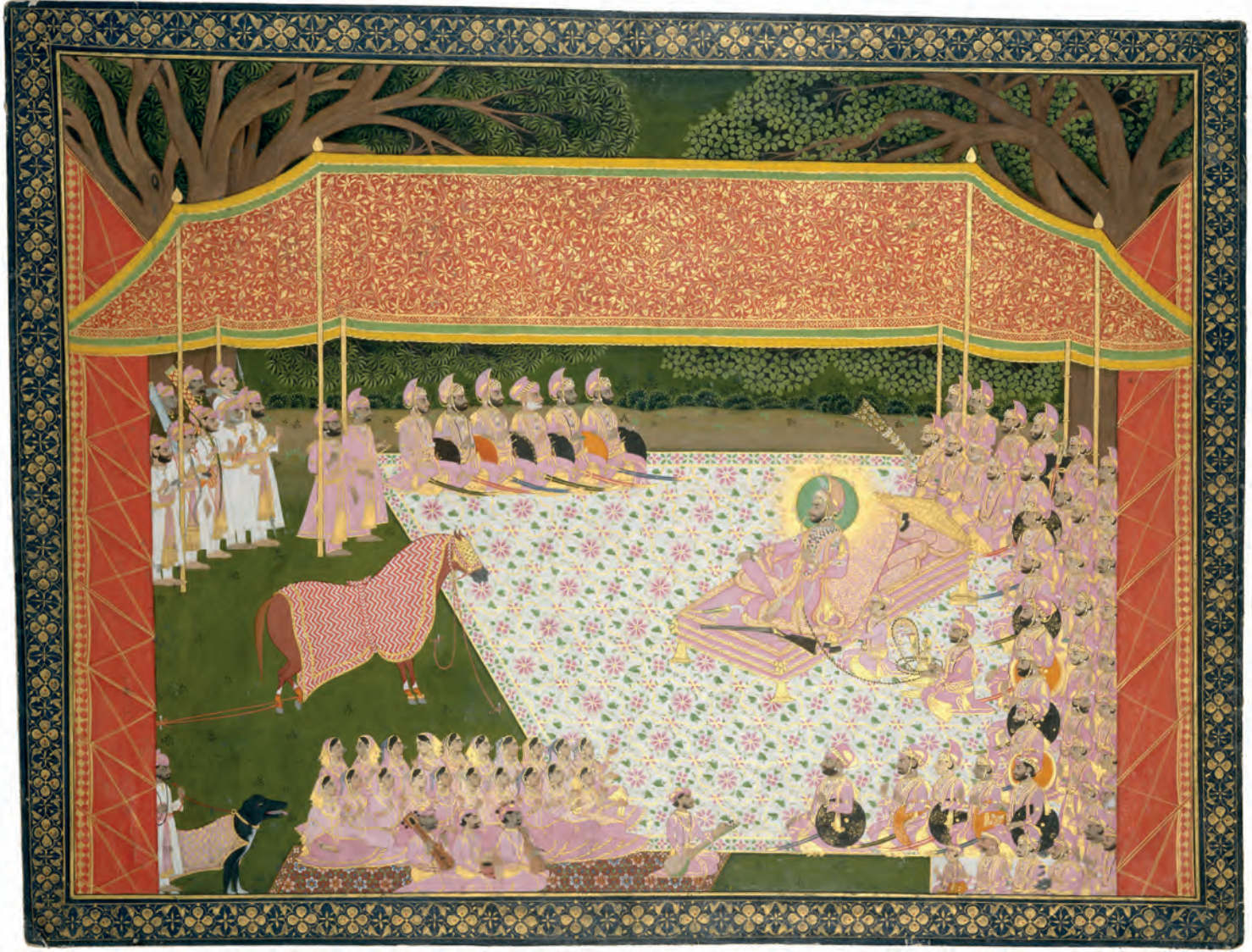
Büyük Selçuklu devletinin ilk hükümdârı Tuğrul Bey'in kardeşi Çağrı Bey bir emir ile harp eder (X. asır ortaları); emir kalenin birine ilticâ mecbûriyetinde kalır, sonunda aman diler, Çağrı Bey'e bütün takımları ile birlikte bin at verir.³

Selçukluların son büyük hükümdârı Sultan Sencer, Karluklar Semerkant civârında bir kuvvet olmaya başladığı sırada, onları zararsız hâle koymayı düşünür. Karluklar kendisine 5 bin deve, 5 bin at ve 50 bin baş koyun göndermek sûretiyle hizmetine hazır olduklarını bildirirler.⁴

Atabeklerden Arslan Şah ve Emir Şemseddin Atabeg İl-Deniz, Emir Zengi'yi dâvet ederler. Emir Zengi korkup gelemmez, aman verilmesini ricâ eder, elçisi ile türlü hediyelerle birlikte Arap memle-

Türk ordusunun Zigetvar seferinden dönüşü, minyatür.

Mihrâce Sarup Singh kendisine hediye edilen atı inceliyor, 1845. Metropolitan Sanat Müzesi.

ketlerinden aldığı atları gönderir ve ahd ü peyman ister.⁵

Selçuk sultânı İzzeddin Keykavus, Sinop ve Trabzon hükümdârı Aleksi'yi esir ettikten sonra birtakım ağır şartlarla yeniden makâmında bırakır; ona atlar verir. Aleksi de aynen mukâbelede bulunur.⁶

Harezmsâh İl-Arslan'ın el Müeyyed Ay-Aba'nın memlûku olduğunu bildiren İmam Fahreddin'e verdiği birçok hediye arasında cins atlar da vardır. Böylece sulh temin edilir.⁷

Sultan Celaleddin 1226'da Erran'a sâhip olduğu târihte Feriberz'in oğlu el-Feridun Şirvan Şah'a bir elçi gönderir. Selçukluların Alp Arslan oğlu Melik-

şah'a verilmiş olan verginin kendisine bağlanmasını ister. Aralarında anlaşma olunca Şirvan Şah, Celaleddin'e 500 cins Türk atı takdim eder.⁸

Sultan Celaleddin'in elçisi, halife el-Müstansırubillah tarafından kabul edilir. Halife bâzı şahsiyetlere armağanlar gönderir; bu armağanlar arasında atlar da vardır.⁹ Aynı şekilde Celaleddin, halifeye olan şükranlarını kıymetli atlar vermek sûretiyle bildirir.¹⁰

Yine Osman Gâzi ile Bizans imparatoru Andronikos'un 1333 yılında¹¹ ve Germiyanoglu ile Sultan Murad'ın sulh yapma münâsebetlerinde karşılıklı olarak atların armağan edildiğini târihlerden öğreniyoruz.¹²

Bâzen gönderilen hediyeler, içtimâî mantık ve teşkilâtta doğmuş olan mukaddes sayılara göre olur. Timuroğullarında buna îtibar edilmiştir. Şerefeddin'e göre, Şirvan hükümdârının itâatini göstermek maksadıyla Timur'a gönderdiği hediyeler: 9 kılıç, 9 yay, 9 çadır, 9 kameriye, 9 ağır kumaş, 9 cins at ve 9 câriye idi.¹³

Sultan Bayezid, Timurlulardaki bu an'aneye hürmet etmemiş. Timur'a gönderdiği muhtelif hediyelerin ve husûsiyle atların sayısını hakâret maksadı ile 10'a çıkarmıştır.¹⁴

Hüseyin Baykara'nın oğlu Bediüzzaman Mirzâ, babasının ölümünden sonra, küçük kardeşi Hüseyin Mirzâ ile bir yıl

Horasan'da hüküm sürdükten sonra Özbeklere mağlûp olup Irak'a firar ve Safevî sultânı Şah İsmail'e ilticâ etmişti. Yavuz Sultan Selim, Tebriz'de Şah İsmail'den hakâret gören Bediüz-zaman'a onu tahtına kavuşturacağını vâdederek, birçok hediyeyle birlikte tâzî atlar bağışlar.¹⁵

Bâbürnâme'de 1528-1529 yılı vekâyinde, Bâbür Şah'ın oğlu Askerî Mirzâ'ya "Murassa kemerli bir hançerle pâdişâhâne hil'at giydirilerek bayrak, tuğ, nakkâre, cins atlar, 10 tâne fil, bir katar deve" verildiği kaydı vardır.¹⁶

Kânûnî Sultan Süleyman, bir savaş sonunda Bosna ve Semendre beylerine hil'atlar ve kılıçlarla birlikte atlar yollar.¹⁷ Aynı pâdişâhın, Bec kale-si seferinde gidiş ve dönüşte Mohaç sahrâsında kendisini karşılayan Yanos Kırâl'a çok süslü ve değerli atlar verdiği biliniyor.¹⁸

Atın armağan oluşunu evlenme merâsimlerinde de görüyoruz. Elçilerin pâdişahlara veya pâdişahların birer münâsebetle elçilere ve diğer büyük rütbelilere at hediyesi gelenek hâlini almıştır. Yıldırım Bayezid'in Germiyan beyi Süleyman Şah'ın kızı Devlet Şah Hatun ile evlenme merâsimi¹⁹ ve Hitay pâdişâhının Şahruh'un elçilerine olan hediyelerini misal gösterebiliriz.²⁰

Sulhu sağlama ile ilgili bir kayıt, Raşid'in târihinde göze çarpıyor. 1659'da Nemçe çasarı ile vukû bulan sulh ve salâhın ahkâmını te'kid için mûtâd-ı kadim üzere büyük elçiler tâyini lâzım gelir. Kara Mehmed Ağa'ya büyük elçilik vazîfesi ile Rumeli beylerbeyisi pâyesi verilir. Sonra huzûr-ı hümâyûna kabul edilir. (Nemçe çasarı tarafından tertip olunan hedâya ki bir murassa sorguç ve 1 direkli otağ ve 20 seccâde ve 5 Acem kalıçası ve 100 sarık ve 40 hil'at ve vakiyye miktarı anber ve

12 re's yelkendes ve 2 re's dîvan rahtı ve abâyî ile donanmış atlar elçi-i müşârû-nileyhe teslim olundu.)²¹

Yukarıda bahis konusu ettiğimiz evlenme merâsimlerine muvâzî olarak at hediyesinin sünnet vesîlesi ile de devam ettiğini görüyoruz. Şâir Nâbi, 1086-1675 yılında Edirne'de IV. Mehmed'in şeh-zâdeleri için yapılan sünnet düğününü anlatırken sadrâzam Ahmed Paşa'nın hediyeleri arasında atların bulunduğunu şöyle tasvir ediyor:

*Cevherî raht ile bir rahş-ı kuhayl
Görse Şeddiz ana olurdu tufeyl
Mâdiyân bir dahi raht-ı lûlû
Üç adet rahş dahi sarsarpû
Cevherî raht ile bir esb-i devân
Üç adet rahtsız esb-i pûyân.*²²

.....
*Cevherî raht ile bir esb-i devân
Üç adet rahtsız esb-i pûyân.*²³

Aynı düğünde IV. Mehmed, kendisine hayır duâlarında bulunan vezirlerine rütbelere verir. Sadrâzamına emsalsiz bir kürkle atlar hediye eder.

*Dahi bir esb-i hümâyün peyker
Serbeser zin-ü bisâtı cevher
Üç adet rahş-ı latîf-i biraht
Hüsni âzâde üç de yeklaht.*²⁴

Türk pâdişahları son devirlerde de dostluklarını tâzelemek, kudret ve nüfuzlarını göstermek için bâzı krallara at göndermişlerdir. Sefâretnâmelerle seyâhatnâmeler bu hususta mufassal bilgi vermektedirler.

1732 yılında Said Mehmed Paşa'nın Stockholm'e²⁵ 1796'da Esseyd Ali Efendi²⁶ ve 1806'da Muhib Efendi'nin Paris'e²⁷ Ahmed Resmî Efendi'nin Prusya kralına²⁸ ve Abdülkerim Paşa'nın Moskova'ya götürdüğü nâdir ve nâdîde hediyeler arasında atlar büyük birer kabûle mazhar olurlar.²⁹ 🐾

¹ Şükrü Elçin, "Atların doğuşları ile ilgili efsaneler", *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı: 162, 1963.

² H. S. Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, c. I, 1936, s. 7.

³ Sadruddin Hüseyini, *Ahbarü'd-Devleti's-Selçukîyye*, terc. Necati Lugal, 1943, s. 18.

⁴ *Ahbar-üd-Devlet-is-Selçukîyye*, s. 65.

⁵ *Ahbar-üd-Devlet-is-Selçukîyye*, s. 109.

⁶ Fuad Köprülü, "Selçukiler Zamanında Anadolu'da Türk medeniyeti", *Millî Tettebular*, c. 2, sayı: 5, 1331, s. 222.

⁷ *Ahbar-üd-Devlet-is-Selçukîyye*, s. 115.

⁸ Şehabeddin Ahmed-ün-Nesevi, *Celâlüddin Harezşâh*, Necib Asım tercümesi, s. 111, 1934.

⁹ *Celâlüddin Harezşâh*, s. 120.

¹⁰ *Celâlüddin Harezşâh*, s. 130.

¹¹ Hammer, *Devlet-i Osmanîye Tarihi*, terc. M. Atâ, c. I, 1329, s. 174.

¹² *Aşık Paşazade Tarihi*, Ali Bey neşri, 1332, s. 56.

¹³ Hammer, c. 2, s. 16, 1329.

¹⁴ Hammer, c. 2, s. 59.

¹⁵ Lütü Paşa, *Tevârih-i Ali Bey neşri*, 1341, s. 236.

¹⁶ Zahirüddin Muhammed Bâbur, *Vekâyî*, Doğu Türkçe-sinden çeviren Reşid Rahmeti Arat, c. 2, 1946, s. 398.

¹⁷ Lütü Paşa, s. 364.

¹⁸ ZW. F. A. Behnauer, *Sulaiman des Gesetzgebers (Kanunî) Tagebuch auf seinen Feldzuge nach Wien*, (Im Türkischen originaltexte herausgegeben: Defter-i sefer-i Bec. 935/1599), 1858, s. 24; Silâhdar Tarihi, c. II, 1928, s. 3.

¹⁹ M. Neşri, c. I, s. 20, 206.

²⁰ Giyâseddin Nakkaş, *Acâibü'l-Letâif* (Hitay Seferat-nâmesi), terc. Çelebizâde Asım, Ali Emîri neşri, 1331, s. 41.

²¹ Raşid Tarihi, c. I, 93.

²² Nâbi, *Vakâyi-i hitân-ı şehzâdegân-ı Sultan Muham-med-i Gâzi*, Agâh Sırrı Levend neşri, 1944, s. 41, 42.

²³ Nâbi, *Vakâyi-i hitân-ı şehzâdegân-ı Sultan Muham-med-i Gâzi*, Agâh Sırrı Levend neşri, 1944, s. 41, 42.

²⁴ Nâbi, s. 64.

²⁵ Said Mehmed Paşa, *Stockholm Sefâretnâmesi*, İskender Hoci Yanko neşri, Târih-i Osmâni Encümeni mecmuası, cüz II, 1327, s. 667.

²⁶ N. Yorga, *Les oyageurs orientaux en France*, p. 15, Paris 1927.

²⁷ Seyyid Abdurrahim Muhib, *Sefâretnâme*, 18b- 19a rik'a-tâlik. Ankara Maarif Kitaplığı No. (0. 317); Yorga, p. 27.

²⁸ Ahmed Resmî, *Sefâretnâme-i Ahmet Resmî*, 1303, s. 44-46.

²⁹ M. Emin Nahifî, *Sefâretnâme-i Abdülkerim Paşa*, 1316, s. 44-46.